

**ХБНГУ, АНУ-ЫН ХУУЛЬ ЗҮЙН
ТОЛЬ БИЧГИЙН ТАЛААРХ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ**

Б.Буянзаяа, Г.Алтан-О (Ph.D), П.Уранчимээ

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

Нэг. ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС

- *ХБНГУ-ын Веберийн толь бичиг-ийн тухай*

Хоёр. АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

- *АНУ-ын “Black’s law dictionary”-ийн тухай*

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “ХБНГУ, АНУ-ын хууль зүйн толь бичгийн талаарх тойм мэдээлэл” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго

ХБНГУ-ын “Веберийн толь бичиг” болон АНУ-ын “Блэкийн толь бичиг”-үүдийн түүхчилсэн танилцуулга, агуулга, ач холбогдол, зохиогчдод тавигдах шаардлага болон толь бичгийн хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлын тухай судлахыг зорилоо.

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгаанд дараах орнуудыг сонгон судалсан болно. Үүнд:

- Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс;
- Америкийн Нэгдсэн Улс зэрэг болно.

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

“Толь бичиг”³⁵⁴ гэж “тухайн хэлний үгсийг жагсаан бичиж утга, хэрэглээ, бичлэг, дуудлага зэргийг тайлбарласан, түүнчлэн харь хэлний утга таацах үгтэй нь дүйлгэсэн ном” гэж; “Нэвтэрхий толь” гэж мэдлэг оюуны аль нэг, эсвэл бүх шинжлэх ухааны салбарын мэдлэгийг толь бичиг маягаар системчилсэн лавлах” гэж Монгол хэлний их тайлбар тольд тус тус тайлбарласан байна.

Нэвтэрхий толь нь системчлэн эрэмбэлсэн тодорхой мэдлэгийг агуулсан шинжлэх ухааны лавлагаа-мэдээллийн хэвлэл учраас олон талын ач холбогдолтой юм. Нэвтэрхий толийг түгээмэл (ерөнхий), үндэсний (эх орны), бүс нутгийн, салбарын (тусгай) гэж ангилах бөгөөд хууль зүйн нэвтэрхий толь нь салбарын нэвтэрхий тольд хамаарч байна.

Монгол Улсын хувьд³⁵⁵, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас “Монголын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг”-ийг бүтээх ажлыг санаачлан зохион байгуулж анхны хэвлэлтийг 2021 онд нийтийн хүртээл болгосон байна. Энэхүү нэвтэрхий толь бичигт нийтийн (үндсэн хуулийн, захиргааны, санхүүгийн, эрүүгийн, экологийн, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа) ба хувийн (иргэний, хөдөлмөрийн, гэр бүлийн), мөн олон улсын нийтийн ба хувийн гэх мэт бүх салбар эрх зүйн тайлбаруудыг багтаасан. Түүнчлэн дэлхийн болон монголын төр, эрх зүйн онол, түүх ба криминологи, шүүхийн шинжилгээ зэрэг хууль зүйн хэрэглээний (хавсарга) судлагдахууны нийт 2200 гаруй шинжлэх ухааны нэр томьёоны тайлбар өгүүллийг багтаасан байна.

Монгол Улсад хууль зүйн нэр томьёо ба хэллэгийн сан бүрдсэн байдлыг авч үзвэл:

- БНМАУ-ын жилүүдэд зохиосон хууль зүйн толь нь 1986 онд хэвлэгдсэн “Эрх зүйн мэдлэгийн товч толь” байсан. Энэ толь бичиг нь хөдөлмөрчдийн эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэхэд чиглэгдсэн бөгөөд 400 шахам нэр томьёог багтаажээ.
- 2003 онд “Хууль зүйн тайлбар толь” нийтийн хүртээл болсон. “Монгол Улсад хууль зүйн үндсэн асуудлыг хамаарсан толь бичиг урьд өмнө хэвлэгдэн гарч

³⁵⁴ Монгол хэлний их тайлбар толь

³⁵⁵ Монгол Улсын Хууль зүйн анхны нэвтэрхий толь: эрэлт хэрэгцээ, зорилго, агуулга, ач холбогдол, https://mojha.gov.mn/newmojha/?p=6581#_ftn7

байгаагүй учраас энэ удаад уг толь бичигт хууль зүйн шинжлэх ухааны бүх салбаруудыг хамрах зорилго тавиагүй зөвхөн бүх нийтэд хэрэгцээтэй гол гол салбар эрх зүйн үндсэн салбаруудыг тайлбарлах” зорилгыг зохиогчид тавьжээ.

- Хууль зүйн 5500 гаруй нэр томъёоны тайлбарыг багтаасан “Эрх зүйн эх толь бичиг” 2007 онд хэвлэгдэн нийтийн хүртээл болжээ. Эл тайлбар толийг нэмж засварлан 2008 онд хэвлүүлсэн бөгөөд хоёр дахь хэвлэл 6000 гаруй нэр томъёо ба хэллэгтэй болж, 500 гаруйг нэмсэн байна. Нэмж засварласан гурав дахь хэвлэл нь 2011 онд хэвлэгдэж, хууль зүйн 8000 шахам нэр томъёо ба хэллэгтэй болжээ. Энэ тайлбар толь бичгийн нэмж засварласан дөрөв дэх хэвлэлийг 2015 онд хууль зүйн 9000 гаруй нэр томъёо ба хэллэгтэй хэвлүүлжээ.
- Б.Чимид, Д.Пүрэв, Чой.Лувсанжав нар Хууль зүйн нэр томъёо (Улсын нэр томъёоны комиссын мэдээ № 107-108)„ Улаанбаатар, 1978.
- Ж.Амарсанаа, Л.Баасан, Н.Баатаржав, Д.Лүндээжанцан, С.Нарангэрэл нар, Эрх зүйн мэдлэгийн толь, Улаанбаатар, 1986
- Ж.Амарсанаа, С.Нарангэрэл, Г.Совд нар Хууль зүйн тайлбар толь., Улаанбаатар 2003.
- С.Нарангэрэл, Эрх зүйн эх толь бичиг., Улаанбаатар., 2007
- Ц.Гантулгат, Хуульчилсан нэр томъёоны толь., 2018
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем болох legalinfo.mn цахим хуудсанд хуулийн 1453 нэр томъёог тайлбарласан байна.

Веберийн хуулийн толь бичиг: 1763 онд байгуулагдсан ХБНГУ-ын хэвлэлийн салбарын эртний уламжлалт компани болох С.Н.ВЕСК компанийн өв залгамжлагч Ханс Дийтер Бек нь Веберийн хуулийн толь бичиг /Weber (Rechtswörterbuch)/-г 1965 онд анх санаачилж, хуульч Карл Крэйфелдийг зохиогч, редактороор хөлслөн ажиллуулсан бөгөөд эрх зүйн салбарын төрөл бүрийн 13 000 нэр томъёог тайлбарласан 1800 хуудас бүхий нийт 26 /2021 он/ цуврал бүтээлийг хэвлэн гаргаж нийтийн хүртээл болгожээ. Толь бичгийн шинээр гарсан хэвлэл бүрд хамгийн сүүлийн үеийн хууль, хууль эрх зүйн хэлбэр, харилцааны хамгийн чухал нэр томъёо, түлхүүр үг, тайлбаруудыг нэмж оруулан тогтмол сайжруулалт хийж байдгаараа онцлогтой.

Веберийн хуулийн толь бичиг нь ХБНГУ-ын хууль зүйн утга зохиолын салбарт томоохон байр суурийг эзэлдэг бөгөөд өдөр тутмын амьдралдаа хууль эрх зүйн нэр томъёотой тулгарч байдаг хэн бүхэнд Герман Улсын болон олон улсын эрх зүйн тодорхой болон тодорхойгүй нэр томъёонууд, эрх зүйн салбар шинжлэх ухаанд давхацдаг ижил төсөөтэй нэр томъёонууд, түлхүүр үг, хэлэлцүүлэг, ном зохиолын ишлэл, нарийвчилсан ишлэл зэргийг ойлгомжтойгоор тайлбарласан, маш сайн лавлагаа болдог байна.

Уг толь бичгийн зохиогчдын бүрэлдэхүүнд Мюнхений Дээд бүсийн шүүхийн даргалагч шүүгч, Мюнхен хотын Холбооны шүүгч, Лейпциг хотын Санхүүгийн шүүхийн шүүгч, Мюнхен дэх Дээд бүсийн шүүхийн дарга, Бавари мужийн Мюнхен хотын Хууль зүйн яамны Засгийн газрын ахлах зөвлөх, нэр хүндтэй их сургуулийн доктор профессорууд зэрэг мэргэжилтэн, судлаачдыг багтаасан нь энэхүү бүтээлийн үнэ цэнийг нэмэгдүүлж бүтээлийн чанар, олон нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлыг баталгаажуулдаг гэж үздэг.

Блэкийн хуулийн толь бичиг: Блэкийн хуулийн толь бичиг нь АНУ-д хамгийн өргөн хэрэглэгддэг хуулийн толь бичиг юм.

100 гаруй жилийн өмнө буюу 1891 онд Хенри Кэмпбелл Блэк (Henry Campbell Black) “Блэкийн хуулийн толь бичиг”-ийн анхны хувилбарыг боловсруулан гаргасан байна. Үүнээс хойш 11 удаа (1-р боть 1891, 2-р боть 1910, 3-р боть 1933, 4-р боть 1951, 5-р боть 1957, 6-р боть 1968, 7-р боть 1999, 8-р боть 2004, 9-р боть 2009, 10-р боть 2014, 11-р боть 2019 он) баяжуулан, шинэчлэн хэвлэсэн бөгөөд хамгийн өргөн хүрээтэй практик хэрэглээ бүхий эрдэм шинжилгээний, хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуулийн толь бичигт тооцогдсоор байна. 2019 онд хэвлэгдсэн 11 дэх удаагийн толь бичигт хууль, эрх зүйн 55000 гаруй үг, хэллэгийг багтаасан бөгөөд түүхэн болон өнөө цагийн утга агуулгыг тайлбарлаж өгсөн нь ийм харьцуулсан мэдээлэл өгч байгаа ганц толь бичиг гэдгээрээ онцлогтой байна.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

Нэг. ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС

- **ХБНГУ-ын “Веберийн толь бичиг”-ийн тухай:**

Танилцуулга:

Веберийн хуулийн толь бичиг ³⁵⁶ /Weber (Rechtswörterbuch)/ нь нэвтэрхий толь хэлбэрээр Бекийн хэвлэлийн газраас эрхлэн гаргадаг эрх зүйн толь бичиг мөн. 2019 онд хэвлэгдсэн 23 дахь удаагийн хэвлэл нь эрх зүйн салбарын төрөл бүрийн 13 000 нэр томьёог тайлбарласан 1800 хуудастай байна. Уг бүтээлийг ХБНГУ-д хууль зүйн утга зохиолын стандарт хэмээн хүлээн зөвшөөрдөг бөгөөд энгийн иргэн, хуульч, компани, татварын зөвлөх, багш, оюутан, сурагчид гэх мэт өдөр тутмын амьдралдаа хууль эрх зүйн нэр томьёотой тулгардаг хэн бүхэнд асуудлуудыг шийдвэрлэх маш сайн лавлагаа, судалгаа болохоос гадна эрх зүйч, хуульчдын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд үнэтэй хувь нэмэр оруулдаг бүтээл юм.

Хууль эрх зүйн салбар дахь хуулийн хэрэглээ нь тодорхой болон тодорхойгүй хуулийн нэр томьёоны нэгдлээс бүрддэг бөгөөд тэдгээр нэр томьёо, үгсийг тэр бүр нарийн утгаар нь мэдэх боломжгүй байдаг. Эрх зүйн салбар шинжлэх ухаанд ижил нэр томьёоны давхцал цаг ямагт бий болж сүүлийн үеийн хууль тогтоомж, нэр томьёог судлах, тайлбарлах шаардлага тогтмол гардаг.

Веберийн хуулийн толь бичгийг зохиогчид энэхүү асуудлыг шийдэх зорилгоор Герман Улсын болон олон улсын хууль эрх зүйн орчинд хэрэглэгддэг тодорхой болон тодорхойгүй хууль эрх зүйн нэр томьёо, үгсийн арвин нөөц бүхий мэдээллийн сан бүрдүүлж, түлхүүр үг, хуулийн нэр томьёонуудыг аль болох нарийвчлан тайлбарлаж, эх сурвалжийг нэрлэх, практик хууль, хуулийн тусгай ном зохиолын талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөхийг зорьсон бөгөөд энэ нь энгийн иргэн, хуульчдад хуулийг тайлбарлах, ойлгох, баримжаа олгох үйл явцыг хөнгөвчилнө гэж үздэг байна.

Түүх: Ханс Дийтер Бек 1965 онд анх толь бичгийг санаачилж, хуульч Карл Крэйфелдийг зохиогч, редактороор хөлслөн ажиллуулсан байна. Крэйфелд өөрөө эрх зүйн ерөнхий ойлголт болон эрүүгийн эрх зүй, эрүүгийн процессын эрх зүй, тээврийн эрх зүй, эрх зүйн түүх болон эрх зүйн философи гэсэн салбарын нэр томьёог хариуцан

³⁵⁶ Вебер (Толь бичиг)-Weber (Rechtswörterbuch)
[https://de.wikipedia.org/wiki/Weber_\(Rechtsw%C3%B6rterbuch\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Weber_(Rechtsw%C3%B6rterbuch))

ажиллажээ. Анхны хэвлэл 1968 онд хэвлэгдсэн бөгөөд зохиогчдын хувиар Д.Гунц, П.Хенслер, Х.Кауфман, Х.Пуцо, Х.Штер болон А.Вагнер нар хамтран ажилласан юм.

К.Крэйфелд 8 дахь хэвлэл (1986) хүртэл “өөрийн хайртай бүтээл”-ийнхээ эхийг барьсан байна. Түүнийг 1994 онд нас барснаас хойш ч уг толь бичиг нь түүний нэрээр хэвлэгдэн гарч байжээ. Харин 14 дэх хэвлэлээс эхлэн Клаус Веберийн нэрээр гарах болсон байна.

Крэйфелдийн толь бичгийн 15-21 дэх хэвлэл (1999-2014) хүртэл агуулгын адил түвшинд CD-ROM дээр буюу “DIGITAL” хэлбэрээр хэвлэн нийтэлж эхэлсэн байдаг. Мөн “Ковид-19 цар тахал”-ын улмаас цаг үетэй зохицон ажиллах шаардлага гарч шаардлагатай шинэчлэлийн ажлуудыг хийн цахим хэлбэрээр хэвлэн нийтэлж эхэлсэн байна.

С.Н.БЕСК хэвлэлийн компанийн тухай товч мэдээлэл:

С.Н.БЕСК групп нь 1763 онд байгуулагдсан ХБНГУ-ын хэвлэлийн салбарын эртний уламжлалт томоохон компани юм.³⁵⁷

Тус компани нь 9000 гаруй бүтээл, олон тооны цахим хэвлэл, 80 орчим тусгай сэтгүүлийг эрхлэн гаргадаг бөгөөд жил бүр 1500 хүртэлх ном, хэвлэл эрхлэн гаргадаг тоон үзүүлэлтээрээ ХБНГУ-ын хэмжээнд тэргүүлдэг.

Зөвхөн Мюнхен дэх хэвлэлийн газрын төв байранд 650 орчим хүн ажилладаг бөгөөд Франкфурт хотод голлох хуулийн сэтгүүлийн редакцтай салбар оффис нь байрладаг.

Эдгээр салбарт 120 гаруй мэргэжилтэн редактор, редакторууд 7500 гаруй идэвхтэй зохиолчдыг хариуцдаг.

Тус компани нь “Хууль - Татвар - Эдийн засгийн” хэлтэс, “Уран зохиол - уран зохиолын бус - шинжлэх ухааны” хэлтэс гэсэн 2 үндсэн хэлтэст хуваагддаг байна.

Клаус Вебер нь 2000 оны 7 дугаар сард төрийн албыг орхин С.Н.Бекс группт ажиллан улмаар 2011 оноос эхлэн гүйцэтгэх зөвлөлийн гишүүн буюу удирдлагын багт орж хуулийн хөтөлбөрийг хариуцан ажиллаж байна.

С.Н.БЕСК компани нь мэргэжилтэн редакторын багийг бүрдүүлэн Вебер хуулийн толь бичгийг эрхлэн гаргадаг бөгөөд тус компанийн удирдлагын багийн гишүүн мөн хуулийн хөтөлбөрийг хариуцан ажилладаг Клаус Вебер нь Вебер хуулийн толь бичгийн төслийн ерөнхий редактороор ажиллан энэхүү толь бичгийг хамтран зохиодог байна.

Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал

Клаус Вебер нь толь бичгийн ерөнхий редакторын үүргийг гүйцэтгэж хамтран зохиогчдын багийн бүрэлдэхүүнд багтдаг Мюнхений Дээд бүсийн шүүхийн даргалагч шүүгч, Мюнхен хотын Холбооны шүүгч, Их сургуулийн профессор, Лейпциг хотын Санхүүгийн шүүхийн шүүгч, Берлин хотын чөлөөт их сургууль, Мюнхен дэх Дээд бүсийн шүүхийн дарга, Бавари мужийн Мюнхен хотын Хууль зүйн яамны Засгийн газрын ахлах зөвлөх зэрэг өндөр түвшний мэргэжилтэн, судлаачид нь бүтээлийн үнэ цэнийг нэмэгдүүлж бүтээлийн чанар, олон нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлыг баталгаажуулдаг гэж үздэг.

³⁵⁷ https://rsw-beck-de.translate.google.verlag/karriere?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=mn&_x_tr_hl=mn&_x_tr_pto=sc

Жишээлбэл: 2019 оны 23 дахь шинэчилсэн хэвлэлийн зохиогчдын бүрэлдэхүүнд:

1. Томас Айчбергер /Хуульч, татварын зөвлөх, доктор/
2. Гуннар Касардт /Мюнхен хотын Баварийн дээд бүсийн шүүхийн шүүгч/
3. Хелмут Данкелман /Оффис менежер Германы тэтгэврийн даатгалын Вестфалиа а. Д., Мюнстер/
4. Жулиан Фукс /Мюнхений дүүргийн шүүхийн шүүгч, доктор /
5. Гуннар Гро, LL.M. /Мюнхен хотын Бавари мужийн Хууль зүйн яамны Засгийн газрын ахлах зөвлөх, доктор /
6. Майкл Хакенберг, LL.M.ет /Триерийн их сургуулийн профессор/
7. Ульф Корсток /Любек хотын Хөдөлмөрийн шүүхийн шүүгч/
8. Андреа Шмидт /Мюнхен хотын дүүргийн шүүхийн дарга, доктор/
9. Клаус Вебер /Хуульч, Аугсбургийн их сургуулийн хүндэт профессор/
10. Райк Вернер /Мюнхений дээд бүсийн шүүхийн шүүгч, доктор/ зэрэг хууль зүйн ухааны доктор, профессоруудаас бүрдсэн баг ажилласан байна.

Мөн шүүхийн дарга, шүүгчид, хууль зүйн яамны зөвлөх албан тушаалтай хүмүүс зохиогчдын бүрэлдэхүүнд багтаж байгаа нь шүүхийн практикт хуулийн нэр томьёог шүүхийн болон хуулийн өдөр тутмын хэрэглээнд тогтмол хэрэглэх хөшүүргийг үүсгэж байдаг тул уг толь бичигт багтаасан тайлбар, ойлголтуудыг хүлээн зөвшөөрөх гол үндэслэл болж байдаг гэж үзэхээр байна.

Бүтцийн хувьд

Веберийн хууль зүйн толь бичигт хууль тогтоох үйл явц, шүүх эрх мэдэл, давж заалдах гомдол, хууль эрх зүйн залгамжлал, бизнес, улс төр, түүхийн нэр томьёо зэргийг багтаасан байдаг.

Толь бичгийн үндсэн агуулга нь хялбар бөгөөд практикт хэрэглэхэд тохиромжтой үндэсний болон олон улсын эрх зүйн чухал үндсэн ойлголтуудыг ойлгомжтойгоор тайлбарлаж, хэлэлцүүлэг, ном зохиолын эшлэл, нарийвчилсан ишлэл хийхэд тохиромжтой байдаг нь толь бичгийг бүтцийн хувьд ойлгож хэрэглэх явцыг хөнгөвчилдөг.

Толь бичиг нь хэрэглэгчдэд зөвхөн анхны чиг баримжаа олгохоос гадна хуульчийн хувьд нарийн төвөгтэй бөгөөд цаг хугацаа шаардсан судалгаа хийх ажиллагааг хөнгөвчлөх боломжийг олгох бөгөөд ойлгомжгүй маргааныг бүхэлд нь нарийвчлан тайлбарладаггүй ч тодорхой зарим жишээгээр товч тайлбарлан дурдсан байдаг.

Зохиогчид толь бичгийн бүтцэд бүтээлийн өмнөх үг, редакторын бүрэлдэхүүн, хэн аль хуулийн чиглэлийг хариуцан ажилласан талаарх жагсаалт, товчилсон үгсийн жагсаалтыг оруулдаг бөгөөд үндсэн хэсэг нь толь бичгийн лексик³⁵⁸ бүтэцтэй хэсэг юм.

³⁵⁸ утгын ойролцоо буюу эсрэгчдэд зарчимд суурилсан үгсийн янз бүрийн хослолууд (синонимын цуваа, антонимик) дээр суурилдаг.

Ерөнхий ойлголт эсвэл эсрэг утгатай;

Загварын шинж чанаруудын ижил төстэй байдал эсвэл эсрэг тэсрэг байдал;

Үг бүтээх ерөнхий төрөл;

Яриа дахь функцууд;

Идэвхтэй эсвэл идэвхгүй үгсийн санд хамаарах

Толь бичгийн зохиогчийн бүрэлдэхүүн нь толь бичигт орсон тодорхой хуулиудын нэр томьёог салбар, чиглэлээр хариуцан авч шаардлагатай редакцыг хийлгэсэн байна.

Жишээлбэл:

1. Хуулийн ерөнхий нөхцөлийг Гуннар Гро, LL.M./Мюнхен хотын Бавари мужийн Хууль зүйн яамны Засгийн газрын ахлах зөвлөх, доктор /;
2. Хөдөлмөрийн тухай хуулийг Ульф Корсток /Любек хотын Хөдөлмөрийн шүүхийн шүүгч/
3. Олон нийтийн /төрийн банк/ банкны хууль: Проф. Майкл Хакенберг, LL.M.em /Триерийн их сургуулийн профессор/;
4. Хувийн банкны хуулийг Андреа Шмидт /Мюнхен хотын дүүргийн шүүхийн дарга, доктор /;
5. Үүргийн хууль, Нийгмийн хуулиудыг Хелмут Данкелман /Оффис менежер Германы тэтгэврийн даатгалын Вестфалиа а. Д., Мюнстер/ гэх мэтээр хариуцан редакторлан ажилласан байна.

Хоёр.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

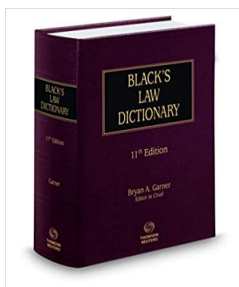
• АНУ-ын “Black’s law dictionary”-ийн тухай

Блэкийн хуулийн толь бичиг нь АНУ-д хамгийн өргөн хэрэглэгддэг хуулийн толь бичиг юм.

Хенри Кэмпбелл Блэк³⁵⁹ (1860-1927) нь Нью-Йоркийн Оссинин хотод төрсөн бөгөөд 1917 оноос 1927 он буюу нас барах хүртлээ “Үндсэн хуулийн тойм” сэтгүүлийн эрхлэгчээр ажилласан байна.

Хенри Кэмпбелл Блэк (Henry Campbell Black) 100 гаруй жилийн өмнө буюу 1891 онд Блэкийн хуулийн толь бичгийн анхны хувилбарыг хэвлүүлсэн. Энэ толь бичиг нь АНУ-д хуульчид болон хуулийн оюутнуудын дунд эрт дээр үеэс хууль зүйн эцсийн толь бичиг хэмээн тооцогдож ирсэн. Блэкийн хуулийн толь бичгийн 2 дахь удаагийн хэвлэл 1910 онд хэвлэгдсэн бөгөөд www.thelawdictionary.org³⁶⁰ сайт нь Блэкийн хуулийн толь бичгийн 2 дахь удаагийн хэвлэлтийг өөрчлөгдөөгүй, засварлагдаагүй хэлбэрээр олон нийтэд нээлттэй, үнэ төлбөргүй хүргэдэг юм. Уг толь бичигт 15 мянга гаруй хууль, эрх зүйн нэр томьёо бий.

Өнөөдөр энэхүү ном нь хууль эрх зүйн шилдэг эх сурвалж гэж хүлээн зөвшөөрөгддөг бөгөөд олон мянган хуульч, хуульч мэргэжлээр суралцах хүсэлтэй хүмүүст сургалт, судалгааны чухал эх сурвалж болдог.



Тэрээр хуулийн толь бичгийн редактороор ажиллахаас гадна хууль эрх зүйн нууцлаг асуудлууд, цаг үеэ олсон улс төрийн асуудлыг хөндсөн 1000 гаруй эрдэм шинжилгээний өгүүлэл нийтлүүлсэн байна. Түүний амжилтыг үнэлж 1917 онд Хүндэт хуульч цол олгосон байна. 1927 онд нас барахдаа тэрээр өөрийн үеийн хамгийн хүчирхэг хууль зүйн сэтгэгчдийн нэг гэдгээрээ хүлээн зөвшөөрөгдсөн байв.

2019 онд Блэкийн толь бичгийн 11 дэх удаагийн хэвлэлт нь хэвлэгдсэн бөгөөд хамгийн практик, өргөн хүрээтэй, эрдэм

³⁵⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Campbell_Black

шинжилгээний, хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуулийн толь бичигт тооцогддог. Уг толь бичигт хууль, эрх зүйн 55000 гаруй үг, хэллэгийг багтаасан бөгөөд түүхэн болон өнөө цагийн утга агуулгыг нь харьцуулан тайлбарлажээ. Энэ нь ийм төрлийн мэдээлэл өгөх цорын ганц толь бичиг гэдгийг тодотгодог байна.

Мөн Блэкийн хуулийн толь бичгийн 11 дэх удаагийн хэвлэлт нь amazon.com онлайн худалдааны компанийн Хуулийн толь бичиг, нэр томъёоны шилдэг борлуулалттай номын жагсаалтын нэгдүгээрт, Толь бичгийн шилдэг борлуулалттай номын жагсаалтын 11-т³⁶¹ тус тус орсон байна.

Блэкийн хуулийн толь бичгийн 11 дэх удаагийн хэвлэлд хариуцлага, урьдчилан сэргийлэх, өөрийгөө хамгаалах, кибер хүч, Исламын хууль, Еврей хууль, хууль зүйн ёс суртахуун, хууль зүйн үндэслэл, ёс суртахууны тэгш байдал, эрхийг сахиулах, алсаас удирдан явуулах дайн, босогчдын эрх зэрэг 3500 орчим шинэ нэр томъёог багтаасан байна.

Блэкийн хуулийн толь бичгийн түүх.³⁶²



- 1) Хэнри Кэмпбелл Блэк анх санаачилсан;
- 2) Анхны хэвлэлийг 1891 онд West Publishing Company-д хэвлүүлсэн;
- 3) 1990 онд Centennial Edition нь Westlaw-ээр дамжуулан онлайн хууль, эрх зүйн хайлтын талаар анх удаа мэдээлсэн болно;
- 4) 1999 оны долоо дахь хэвлэлээс хойш Брайан А.Гарнер ерөнхий редактораар ажиллаж байна;
- 5) 1-р боть 1891, 2-р боть 1910, 3-р боть 1933, 4-р боть 1951, 5-р боть 1957, 6-р боть 1968, 7-р боть 1999, 8-р боть 2004, 9-р боть 2009, 10-р боть 2014, 11-р боть 2019 онуудад тус тус шинэчлэгдэн хэвлэгдсэн байна.

Брайан А.Гарнер³⁶³ (Bryan A.Garner) нь 1958 онд төрсөн бөгөөд хуульч, хэл шинжээч юм. Техасын Их Сургуулийн Хуулийн сургуулийг төгсөөд АНУ-ын Давж заалдах шатны тавдугаар шүүхийн шүүгч Томас М.Ривли (Thomas M. Reavley)-ийн нарийн бичгийн даргаар ажлын гараагаа эхэлсэн. Тэрээр 25 гаруй номын зохиогч бөгөөд хамгийн алдартай нь Гарнерын орчин үеийн англи хэлний хэрэглээ, Уншлагын хууль: Хуулийн текстийн тайлбар, Блэкийн хуулийн толь бичгийн хэвлэлүүд орно.

Түүний номнуудыг Америкийн бүх шатны шүүхүүд, тэр дундаа АНУ-ын Дээд шүүх байнга эш татдаг.

Гарнер Өмнөд Методист Их Сургуулийн Эрдэм шинжилгээний хүндэт профессороор ажилладаг бөгөөд Техасын Их Сургуулийн Хуулийн сургууль, Техасын А&М Хуулийн сургууль, Техасын Техникийн хуулийн сургуульд цагаар багшилдаг.

Гарнер 1992 оноос хойш АНУ-ын Хуулийн хүрээлэнгийн гишүүн бөгөөд тус хүрээлэнгийн дүрмийн зөвлөлийн хорооны ахлах хянагчаар ажиллаж байна. 1992-1999 онд тэрээр АНУ-ын Шүүхийн Бага хурлын Байнгын хорооны холбооны дүрэм, журмыг өөрчлөхөд ажилласан бөгөөд Калифорни, Техас зэрэг бусад муж улсын шүүхийн дүрмийг шинэчилсэн байна.

³⁶¹ <https://www.amazon.com/Best-Sellers-Books-Law-Dictionaries>
Terminology/zgbs/books/10845/ref=zg_bs_nav_books_2_10777

³⁶² <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/law-books/blacks-law-dictionary>

³⁶³ <https://lawprose.org/bryan-garner/>

Санал:

Хууль зүйн нэр томъёог эрхлэн гаргаж, хэрэглэж байгаа талаарх олон улсын туршлага, монголын нөхцөлтэй уялдуулан дараах саналыг дэвшүүлж байна.

- **Толь бичгийг эрхлэн гаргах субъектийн хувьд:**

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 50 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Үндсэн хуулиас бусад хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар гаргах” гэж Монгол Улсын Дээд шүүхийн бүрэн эрхийг тогтоож өгсөн, мөн Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.8.4 дэх хэсэгт Улсын дээд шүүх, түүний бүрэн эрхийг “шүүхийн шийдвэр, практикт үндэслэн Монгол Улсын Үндсэн хуулиас бусад хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбарыг танхимын саналыг үндэслэн гаргах бөгөөд тайлбарыг тогтмол нийтлэх” гэж тус тус заасан байдаг. Иймд Монгол Улсын Дээд шүүхийн санаачилга дор эрхлэн хэвлэх.

- **Толь бичиг бэлтгэх багийн хувьд:**

Дагнасан шүүх буюу эрүү, иргэн, захиргааны хэргийн шүүхийн шүүгчид, хууль, эрх зүйн салбарын багш, эрдэмтэн, судлаачид, хуульч, өмгөөлөгчдийн бүрэлдэхүүн бүхий хамтарсан баг онол, практикийн хэрэглээнд үндэслэн нэр томьсоны толийг боловсруулах.

Энэ нь салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа болон суралцаж буй хэн бүхний хэрэгцээ шаардлагыг хангаж хүлээн зөвшөөрөгдөх боломжтой.

- **Хугацааны хувьд:**

Толь бичгийг тогтмол хугацаанд буюу дунджаар 2-5 жилийн давтамжтай шинэчилж хууль зүйн салбар дахь шинэ ойлголт, шинэ нэр томъёо, хуулийн тайлбаруудыг тухай бүр олон нийтэд хүргэх боломжийг бүрдүүлэх.

- **Хүртээмж хэрэглээний хувьд:**

Цаасан болон цахим хэлбэрээр хослуулан гаргаж толь бичгийг хэрэглээний ямар ч нөхцөлд хялбар, шуурхай байдлаар судлах эх сурвалж болгон ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлэх.

Веберийн хуулийн толь бичгийн 15-21 дэх хэвлэлийг агуулгын адил түвшинд CD-ROM дээр буюу “DIGITAL” хэлбэрээр хэвлэн олон нийтэд хүргэсэн бөгөөд “Ковид-19 цар тахал”-ын улмаас шаардлагатай шинэчлэлийн ажлуудыг хийн цахим хэлбэрээр хэвлэн нийтэлж эхэлсэн байна. Монгол Улсын хувьд мөн адил Хууль зүйн толь бичгийг эмхтгэн гаргахдаа зөвхөн цаасан хэвлэлээр хязгаарлах биш цахим толь бичиг хэлбэрээр эмхтгэн гаргах нь хэрэглэгчдийн цаг хугацаа хэмнэсэн, ажлын гүйцэтгэлийг нэмэгдүүлсэн зохистой шийдэл болох юм.

- Толь бичигт Шүүхийн шийдвэр, практик түүн дээр үндэслэн гаргасан Монгол Улсын Дээд шүүхийн тайлбарыг хавсаргах;

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- Монгол хэлний их тайлбар толь
- Монгол Улсын Хууль зүйн анхны нэвтэрхий толь: эрэлт хэрэгцээ, зорилго, агуулга, ач холбогдол, https://mojha.gov.mn/newmojha/?p=6581#_ftn7
- Вебер (Толь бичиг)-Weber (Rechtswörterbuch)
[https://de.wikipedia.org/wiki/Weber_\(Rechtsw%C3%B6rterbuch\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Weber_(Rechtsw%C3%B6rterbuch))
- https://rsw-beck-de.translate.goog/verlag/karriere?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=mn&_x_tr_hl=mn&_x_tr_pto=sc
- <https://thelawdictionary.org/about/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Campbell_Black
- https://www.amazon.com/Best-Sellers-Books-Law-Dictionaries-Terminology/zgbs/books/10845/ref=zg_bs_nav_books_2_10777
- <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/law-books/blacks-law-dictionary>
- <https://lawprose.org/bryan-garner/>

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН